

ADIECTIVUM NASCENS — GONDOLATOK AZ ÓKORI GRAMMATIKÁK SZÓFAJTANÁRÓL

Az ókori görög és római grammatikusok munkáiban a nyelvreírás alapját a szó képezte. A szó alapú nyelvtant művelő grammatikusok definiálták a szót mint világosan elkülöníthető nyelvi egységet, a szavakat különböző szempontok alapján osztályozták, és ennek eredményeképpen szóosztályokat állítottak föl, melyek leírására nyelvtani kategóriákat dolgoztak ki. Az így létrehozott szócsoporthoz neve a görögöknél *meros logou*, a rómaiaknál ennek megfelelője, a *pars orationis* volt. Tudomásunk szerint Platón alkalmazta először ezt a kifejezést, és ő hozta létre az első két szóosztályt is, az *onomata*-t és a *rhémata*-t, és ezek megkülönböztetésekor logikai elemzésből indult ki. Arisztotelész szintén logikai alapokról indulva még egy elemmel bővítette a rendszert, leírta a három szóosztály tulajdonságait, s ezzel, bár részletes grammatikát nem írt, megtette az első lépéseket a görög nyelvészeti metanyelv kialakítása felé. A szóosztályok és létrehozásuk szempontjai főként a sztoikusok és az alexandriai tudósok munkálkodásának köszönhetően fokozatosan gyarapodtak¹, míg végül Dionüsziosz Thrax grammatikájában a szófajok száma elérte a nyolcat, s ettől kezdve számuk nem növekedett tovább a görög hagyományokat szorosan követő római grammatikusok munkáiban sem. Minthogy a két nyelv tipológiailag és szerkezetét tekintve igen hasonló volt egymáshoz, ám a latinban nem volt névelő, Dionüsziosz Thrax rendszerén csupán apró változtatásokat kellett végrehajtaniuk ahhoz, hogy a latin nyelvre lehessen alkalmazni. Az 1. számú ábra² a nyolc szóosztály fönt vázolt kialakulásának egyes szakaszait mutatja be Platónról Priscianusig. Az egyes szóosztályok létrehozásának a pontos idejét, és a létrehozó személyét a rendelkezésre álló adatok elégtelensége miatt nem tudjuk pontosan megállapítani, de a táblázat megbízható időbeli keresztmetszeteket ad a helyzet változásáról, ami természetesen nem volt olyan kerülőbutaktól mentes, egyenes vonalú folyamat, ahogy azt a táblázat sugallja. Ha az ókorban megállapított nyolc szócsoporthoz összevetjük a modern nyelvtudományban az ógörög/latin nyelvre alkalmazott szófaji kategóriáival, két fő különbséget állapíthatunk meg: egyrészt ma az igeneveket az igék alá vonjuk, másrészt az *onoma* csoportját kettéválasztjuk főnevekre és melléknevekre. Ez utóbbi megfigyelésből kiindulva dolgozatunkban a következő kérdésre keressük a választ: Vajon milyen okok vezettek oda, hogy az ókor grammatikusai mindvégig egységesen kezelték a mellékneveket és a főneveket, s nem sorolták őket különböző szóosztályokba.

Nem az a célunk, hogy a melléknév hiányát számon kérve végigkövessük a grammatika történetét addig a pontig, míg végül eljutott az addig rejtőzködő igazság fölfedezéséig, azaz a melléknév "föltalálásáig", hiszen egy tudományág céljai története folyamán mindig változnak, nincs eleve adott igazság, csak vizsgálati szempontok és módszerek vannak, elméleti keretek, csupán ezeken belül lehet választ adni egy-egy kérdésre, a körülmények változásával a megfelelőnek ítélt válaszok is változni fognak. Hogy a grammatika tudományában a melléknév kategóriájának megalkotása mennyire nem tekinthető a végső igazság megtalálásának, jól mutatja a következő: Az 1960-as évek végén a

¹ A szófajok számának alakulásáról több szerzőnél is találunk leírást, ezek közt gyakran akadunk eltérő adatokra: Dion. Hal., *De comp. verb.* 2.; Quintilianus, *Inst. or.* I. 4, 18-20.; Priscianus, *Grammatici Latini* II, 4, 15-17.

² Az ábrát (1. a szöveg végén) kisebb változtatásokkal R. H. ROBINStól vettem át, l. Robert Henri ROBINS, *A nyelvészet rövid története*. Budapest 1999, 44.

kategoriális grammatika keretein belül R. Montague kidolgozta a modellelméleti szemantika grammatikaelméletét. Montague nyelvleírás-elméletében a nyelv alapegysége nem a mondat, hanem a mondat jelentése, ennek függvényében hozta létre saját szintaxisát és morfológiáját. Morfológiájában ugyanabba a *t/e* szimbólumokkal jelölt kategóriába tartoznak a leíró nyelvtan tárgyatlan igéi, köznevei, alap- és felsőfokú mellékevei, továbbá azok a névmások is, amelyek a felsorolt szóosztályokat helyettesítik, így ennek a morfológiának a keretein belül a többi szófaji kategóriával együtt a melléknév kategóriája is elveszíti érvényességét.

Szándékunk tehát a következő: A rendelkezésre álló források elemzése révén megállapítjuk, hogy az ókori grammatikusai milyen módszereket, szempontokat alkalmaztak a szóosztályok felállításánál, s ezeknek a szempontoknak az alkalmazása hogyan hatott a szófaji rendszer finomítására. Ha nem csupán eredményeit vesszük számba, hanem arra is figyelmet fordítunk, hogy az eredmények milyen körülmények között születtek meg, hogy milyen elméleti, módszertani, eszmei stb. háttére volt az ókori grammatikaírásnak, mélyebb betekintést nyerhetünk a tudományág történetébe, mert nemcsak a fölített kérdésre kaphatunk választ, hanem egyúttal vizsgálódásunk "melléktermékeként" képet kaphatunk a nyelvtudomány ókori állapotáról is.

A továbbiakban vegyük szemügyre, hogy az ókori grammatikusok milyen szempontok alapján hozták létre a szócsoportokat. Platón és Arisztotelész nem foglalkozott behatóan grammatikával, ezzel kapcsolatos megjegyzéseiket különféle filozófiai tárgyú írásaikból lehet összeszedgetni. Platón és Arisztotelész a mondatot logikai szempontból két részre osztja, *onomára* és *rhémára* (tkp. valamire, amiről beszélünk, és valamire, amit állítunk róla), ezzel hozzávetőlegesen arra az eredményre jutnak, amit ma úgy fogalmaznánk meg, hogy a mondat egy alanyi és egy állítmányi részre tagolódik³. Erre a megállapításra az ókorban csakis logikai alapon juthattak, hiszen az ókori grammatikára jellemző, hogy szóközpontú volt, és bár a maga módján a szintaxist is vizsgálta, az elérhető eredményeket nagymértékben meghatározta, hogy a mondaton belüli függőségi viszonyokra nem terjedt ki a figyelme. A melléknévet illetően érdekes adalék, hogy Arisztotelész a *leukos* 'fehér' szót is a *rhémata* körébe sorolja⁴ azon az alapon, hogy alkalmas arra, hogy valamit mondjon valamiről, azaz állítmányi szerepet töltsön be a mondatban. Mivel ezzel kapcsolatban be kell érnünk szórványos példákkal, nem tudjuk pontosan megállapítani, hogy Arisztotelész elképzelései szerint a *leukoshoz* hasonló szavak kivétel nélkül mindig a *rhémata* körébe tartoznak, vagy attól függően változhat a besorolásuk, hogy logikai szempontból melyik helyet foglalják el a mondatban. Annyit azonban bizonyosan megállapíthatunk, hogy az általa *onomának* és *rhémának* nevezett fogalmak nem felelnek meg egy az egyben a mai főnévnek és igének.

A sztoikus grammatika a logikai szempontoz egy újabbat társított, mégpedig a szavak jelentésének a vizsgálatát. Erről tanúskodik az a tény, hogy az *onoma* csoportját tovább osztották két részre, tulajdonnévre (*onoma*) és köznévre (*proségoria*), azon az alapon, hogy közülük az egyik egyéni tulajdonságot, a másik általános tulajdonságot fejezett ki⁵. Ez a megkülönböztetés logikai és szemantikai szempontból egyaránt fontos volt, de hosszú távon nem volt tartható. Hogy miért került sor a későbbiekben ennek a két szóosztálynak az összevonására, arra explicit választ nem találunk sem a sztoikusok töredékeiben, sem a másodlagos forrásokban, és annak ellenére, hogy több szerző⁶ is tud a köznevek csoportjának önállósításáról és önállóságuk későbbi megvonásáról, ennek okairól egyikük sem értekezik. Valószínűnek tartjuk, hogy míg a többi szóosztály elkülönítésére másfajta, pl. morfológiai érveket is fel tudtak sorakoztatni, a köznévi és a tulajdonnévi között nem volt ilyen jellegű különbség, így hát a későbbi sztoikusok a két szóosztályt ismét összevonták, de az *onomán* belül külön alosztályokat alkottak belőlük.

³ R. H. ROBINS i.m. 35-36; valamint SZABÓ Árpád, *A nyelv leírásának kibontakozása a görögöknél*. In: ÁNYT XIII (1985) 137-161: 139-140.

⁴ Arisztotelész, *De interpr.* 16a.

⁵ Diog. Laert. 7, 57-58.

⁶ *Grammatici Graeci* I. 3, 58, 20-26; Diog. Laert. 7, 57-58; Quintilianus, *Inst. or.* I. 4, 18-21; Prisc., *Gram. Lat.* II. 4, 16-17.

A sztoikusok jutottak arra a megállapításra is, hogy a *ptósis* 'eset' fogalma nem alkalmazható az igék leírására, csupán a főnevekére⁷, így az *onomata* és a *rhémata* szétválasztásának az alapját az esetragozásban találták meg, ezzel újabb megtermékenyítő szempontot találtak a szócsoportok szétválasztására, mégpedig az egyes szavak morfológiai viselkedésének a szempontját. Ennek a szempontnak a bevezetésével a *leukos* és a hozzá hasonló szavak, amelyeket ma melléknéveknek tartunk, végérvényesen és megkérdőjelezhetetlenül átkerültek az *onoma* csoportjába.

A szavak toldalékolhatóságában rejlő lehetőségek kibontakoztatásában vélhetően nagy jelentőséget kell tulajdonítanunk az analógia – anomália vitának, mely a nyelvről való gondolkodás egyik kiinduló szempontját szolgáltatta hosszú időn keresztül. Az analogisták olyan szabályosságokat kerestek, melyek a szavak paradigmáiban mutatkoztak meg, s minthogy a hasonló nyelvtani szerepű szavak hasonló morfológiai tulajdonságokkal rendelkeztek, szavak nagy tömegét lehetett egyetlen szempont alapján különböző csoportokba sorolni. Ehhez a jelentés szempontját is könnyedén társítani lehetett, hiszen a morfológiailag hasonlóan viselkedő szavaknak hasonló osztályjelentésük van. A morfológiai szempont érvényesítésével lehetőség nyílt további nyelvtani kategóriák felcímkezésére, mint amilyen pl. az egyes szám – többes szám, vagy a névszói esetek. Az alaki analógiák felismerése és rendszerezése a görög morfológia leírásának alapjává vált, ezáltal lehetőség nyílt a rendszer további finomítására. Ennek hatását mutatja a Dionüsziosz Thrax grammatikájában található, nyolc beszéd-részt tartalmazó felosztás, amellyel az ókori "szófajtan" elérte legtagoltabb állapotát. A szerző szavakban kifejezve is elismeri az analógia fontosságát, hiszen művének bevezetőjében hat részre osztja a grammatikai vizsgálódások területét, s ezek között ötödikként említi az analogikus szabályszerűség számbavételét⁸.

Megvizsgálva a szócsoportok meghatározását Dionüsziosz Thrax munkájában, megfigyelhetjük, hogy a szócsoportokat főként alakítani ismérvek alapján határozza meg, a szemantika mellékes szempont, inkább az alosztályok létrehozásában érvényesül (Gondoljunk csak például az *onoma-n* belül megállapított 24 alfajra!) Apollóniosz Düszkolosz a későbbiekben ugyanazt a nyolc szóosztályt különbözteti meg, mint Dionüsziosz Thrax, de némely szófajt új meghatározással lát el. Ezzel kapcsolatban azt állapíthatjuk meg, hogy nagyobb szerepet ad a szavak fogalmi jegyeinek azáltal, hogy a szóosztályok tagjainak közös osztályjelentést tulajdonít⁹, és a nyelvtani osztályozásokat inkább a jelentés hasonló jellegével, és nem morfológiai hasonlósággal igazolja. A morfológiai és a jelentéstani érvek közötti hangsúlyeltolódás a szemantika oldalára azért következhetett be, mint fentebb utaltunk rá, mert a morfológiai szempont révén kikristályosodó szóosztályoknak a jelentéstípusa hasonló volt. Donatus és Priscianus, a két legnagyobb hatású római grammatikus munkájában is azt tapasztaljuk, hogy követik az Apollóniosz Düszkolosz által kialakított szófaj-meghatározási hagyományt, azaz a szófajok két szempontú jellemzésére törekednek, de a jelentés-szempontú megközelítés marad meghatározó szerepben.

A morfológiai szempontú osztályozás lehetőségeinek határt szabott az az érintőlegesen már említett, az ókori grammatikákban általánosan elterjedt nézőpont, hogy a mondat legkisebb jelentéssel bíró része a szó¹⁰. Bármelyik grammatikát vesszük a kezünkbe, a szó meghatározásánál ez rögtön nyilvánvalóvá válik, de abból is erre következtethetünk, hogy a grammatikák a szónál kisebb egységként legfeljebb a szótagot tartják számon (amelynek azonban nincs jelentése), a ragot, jelet, képzőt vagy az ezek összefoglaló megnevezésére használt toldalékot nem említik sehol, azaz a mai morfémafogalom elődje ekkor még nem született meg, a Varrónál megfigyelhető, előremutató kezdeményezések folytatás nélkül maradnak, de nem állíthatjuk, hogy e tekintetben semmilyen megfigyelést nem tettek, hiszen már Dionüsziosz Thraxnál s aztán a későbbiekben is olvashatunk arról, hogy mind az *onoma*, mind a *rhéma* csoportjára jellemző, hogy az ide tartozó szavak alakjukat tekintve lehetnek egyszerűek (*haploun*), összetettek (*syntheton*) és többszörösen összetettek (*parasytheton*), továbbá hogy a szavaknak két fajtája van, az "alapszó" (*prótotypon*) és a "származtatott" szó (*paragógon*).

⁷ SZABÓ Á. i.m. 143.

⁸ Dionüsziosz Thrax, *Ars grammatica* I. 6, 2. ed. G. UHLIG, 1883.

⁹ Vö.: *Grammatici Graeci* II. 2,35, 10-13. A szófajoknak a jelentés szerinti megkülönböztetéséről beszél Priscianus is: *Gram. Lat.* II. 4, 17.

¹⁰ Priscianus, *Gram. Lat.*: II. 3, 14. A kérdéssel kapcsolatban lásd még: *Gram. Graec.* I. 3, 56, 15-31.

A szempontok számbavételénél érdemes figyelembe vennünk, hogy a szintaxis vizsgálatára is sor került az ókori grammatika keretei között, ám az ekkor még nem a mondat egészének elméleti jellegű leírására irányult, hanem a különféle elemekből létrejövő szó szerkezetek tulajdonságainak magyarázatára. Azaz a Platónnál és Arisztotelésznél látott felosztás elvesztette jelentőségét, mivel a mondat mint nyelvtani egység nem képezte a későbbi vizsgálódások tárgyát, ezért aztán a morféma fogalmához hasonlóan a mondatrészek fogalmával sem számolhatunk az ókori nyelvreírásban. A szintaktikai megfigyelések jellegét tükrözi pl. az a megállapítás, hogy az *adverbium* olyan szó, amelynek az a sajátossága, hogy igével áll, az előljáró pedig önállóan vagy *casus*-szal ellátott szóval áll¹¹. Az *onoma/nomen* meghatározásában a szintaxis egyáltalán nem kap szerepet.

A szócsoportok létrehozásának szempontjairól összegezve megállapíthatjuk, hogy a rendszerező nyelvtanokban egy jelentéstani és egy korlátozott morfológia szemponttal kell számolnunk. Ezek önmagukban viszonylag keveset értek, viszont a kettő kombinálásából létrejövő, morfológiai osztályozáson alapuló szemantikai szempont végső soron olyan eredményeket hozott, hogy ennél árnyaltabb osztályozást eredményező nézőpontot az ókor folyamán nem találtak a grammatikusok.

A mai leíró nyelvtan a szófaji kategóriák létrehozásakor négy szempontot alkalmaz: Vizsgálja a szavak mondatbeli funkcióját, toldalékfelvevő képességét, bővíthetőségét és szótári jelentésük típusát. Ha ezekből csupán egyetlen szempontot alkalmaznánk, nem tudnánk megfelelően elkülönített szócsoportokat létrehozni, négy szempont együttes alkalmazása viszont magában hordozza azt a problémát, hogy a különböző szempontok egy időben nem kaphatnak egyforma súlyt, így a szavak felosztásának mikéntje attól függően változhat, hogy éppen melyik szempontnak tulajdonítunk nagyobb jelentőséget. A szófajt ma elsődlegesen a grammatika kategóriájának tartjuk, ezért döntően a nyelvtani szerepek és eszközök határozzák meg a szócsoportok közös vonásait¹². A mai szempontokat az ókoriakkal összevetve egyrészt megállapíthatjuk, hogy ma két szemponttal többel gazdálkodunk annak következtében, hogy a nyelvtani leírás a mondat vizsgálatából indul ki, másrészt eltűnődhetünk azon, hogyan sikerült az adott körülmények között a maitól csupán kis mértékben eltérő szófaji rendszert létrehozniuk az ókori grammatikusoknak. A válasz minden bizonnyal az osztályozási szempontok kombinálásában rejlik. Ha pedig a bevezetőben feltett kérdéseinkre keressük a választ, azaz a mai és az ókori rendszer közti különbségek okait keressük, akkor azt fogjuk tapasztalni, hogy az osztályozásnál érvényesített szempontok számában van a válaszadás lehetősége.

Mielőtt azonban válaszolnánk, gondoljuk végig, hogyan befolyásolták a melléknév "sorát" a szavak osztályozásánál érvényesített szempontok. Ahogy a sztoikusok esetében azt láttuk, hogy a tisztán szemantikai érv már a köznevek és a tulajdonnevek önálló csoportokba történő besorolásánál sem volt elegendő, akként a mai leíró nyelvtanban is problémát jelent pl. a *fut*, *futás*, *futni* avagy a *jó*, *jóság* szavak pusztán szemantikai alapon történő besorolása, azaz a melléknévet sem lehet csupán szemantikai szempontok alapján elkülöníteni a többi szótól. Láttuk, hogy azért volt fontos lépés a jelentéstani és a morfológiai szempontok együttes alkalmazása, mert ez volt az útja-módja a rendszer finomításának. A morfológiai szempontok is afelé mutattak, hogy az *onoma* csoportjába tartozó szavak inkább hasonlóak, mint különböznek, hiszen az ógörögben és a latinban a ma melléknéveknek tartott szavakra és főnevekre egyaránt igaz, hogy esettel ellátott szavak, továbbá ragozási paradigmáik között sincs számottevő eltérés, ami esetleg indokolni tudta volna a különválasztásukat. És itt véget is ért az ókori morfológia hatóköre, hiszen a szónál kisebb egységek vizsgálata, a ragozás és szóképzés megkülönböztetése nélkül nem tehettek megfigyeléseket a szófajok sajátos toldalékolásával kapcsolatban, így hát ezen az úton sem juthattak el a melléknévek önálló csoportba való besorolásáig. Ezen a ponton tulajdonképpen az ókori grammatika hatóköre is véget ér, hiszen az ókori grammatikusok szóalapú nyelvtant dolgoztak ki, a mondat tüzetesebb vizsgálata nem foglalkoztatta őket, ezért egyéb érvek még elméleti úton sem álltak – állhattak a rendelkezésükre a szóosztályok létrehozását illetően, azaz a szavak mondatbeli szerepe és bővíthetősége révén nem különíthették el a melléknéveket a főnevektől, mint ahogy ma tesszük. A görögnek és a latinak más szerkezetű idegen nyelvekkel való összevetése is ráirányíthatta volna a figyelmet a kérdéses szócsoport önállóságára, de az ókor gram-

¹¹ Priscianus, Gram. Lat.: II. 4, 20.

¹² A. JÁSZÓ Anna (szerk.), *A magyar nyelv könyve*. Budapest 1995, 188.

matikusai nem szenteltek figyelmet az idegen nyelvek leírásának, így ez a felvetés is csak elvi lehetőségként merül fel, mintegy a fantázia játékeként.

A fent mondottak alapján a bevezetőben feltett kérdésünket kissé át kell fogalmaznunk: Vajon az *onoma* csoportját az ókorban valóban olyan egységesnek látták, ahogy azt fejtegetésünk alapján sejteni lehet, vagy a csoporton belül viszonylagos egységben elkülönülnek melléknevek?

Kérdésünkre válaszolva vizsgáljuk meg három kiemelkedő hatású grammatikus, Dionüsziosz Thrax, Donatus és Priscianus *onoma*-val/*nomen*-nel kapcsolatos megállapításait. Tudjuk, hogy a szófajokat előszeretettel határozták meg szemantikai alapon, ezért ha átolvassuk a szerzők meghatározásait, rögtön fölfigyelünk arra, hogy a *qualitas* szó egyedül Priscianusnál szerepel¹³, de ott is félrevezető a használata, hiszen az egyedi tulajdonságot kifejező szavakra szemléltető példaként a *Virgilius* szót említi. Így konstatálnunk kell, hogy a *nomen/onoma* általános, szemantikai jellegű meghatározásában semmilyen utalással, kitételrel nem találkozunk, ami azt jelezné, hogy a tulajdonságot jelentő szavak, azaz a melléknevek is ebben a szócsoporthoz kaptak helyet. A *nomen/onoma* meghatározása után azonban még egyszer szerepet kap a szemantika, amikor a szerzők az ide tartozó szavak különféle csoportjait tárgyalják. Dionüsziosz Thrax¹⁴ nagyrészt szemantikai alapon az *onoma*-nak huszonnégy alfaját különbözteti meg, közöttük a harmadik az *epitheton*, amely mint meghatározásából kiderül, onnan kapta a nevét, hogy köznevek vagy tulajdonnevek mellé illetve szokott előfordulni, további jellemzője, hogy korholást vagy feddést jelent. Mielőtt azonban azt gondolnánk, hogy megtaláltuk, amit kerestünk, érdemes a többi alcsoportot is szemügyre vennünk: a származtatott szavaknál találjuk pl. a középfokú és a felsőfokú mellékneveket, valamint más, főnévből képzett mellékneveket is. Donatus hasonlóképp tud az *epitheton*-ról¹⁵, de egyéb szemantikai alapon elkülönített csoportba is besorol mellékneveket.

Az *epitheton* mindkettőjüknél szintaktikai alapon létrehozott fogalomnak tűnik, amelyet ma úgy íránk körül, hogy jelzős szintagmát alkot a főnevekkel, jelentése pedig sajátosan emeli ki a jelzett szóval kifejezett főnév pozitív vagy negatív tulajdonságát. Ez a fogalom azonban még nem felel meg teljes mértékben a melléknévnek, bár fontos megfigyelések rejlenek mögötte. Egyrészt kiemeli az *epitheton*-nak azt a szintaktikai tulajdonságát, hogy a főnevekkel szó szerkezetet alkot (mint a melléknév), de azt figyelmen kívül hagyja, hogy a melléknév egy másik igen gyakori mondatbeli szerepét a létigével együtt tölti be, másrészt észreveszi, hogy az *epitheton* tulajdonságot fejez ki (mint a melléknév), de fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy nem akármilyen tulajdonságot. Az *epitheton*-nak a melléknévvel való azonosíthatóságát tovább gyengíti, hogy más alcsoportokról is tudnak az említett grammatikusok az *onoma/nomen* csoportján belül, amelyekbe további, szintén szemantikai alapon elkülönített mellékneveket sorolnak be, továbbá az is gyengíti, hogy a fokozott mellékneveket külön csoportként kezelik, és a fokozhatóságot semmiképpen sem az *epitheton*-hoz kötik, mint sajátos morfológiai tulajdonságot, hanem Donatusnál általában véve a tulajdonságot kifejező szavakhoz van kötve¹⁶, Dionüsziosz Thrax pedig egyáltalán nem ad meg az *onoma*-n belül olyan alcsoportot, amelyhez a fokozhatóságot köti.

Priscianus már nem az *epitheton* szót használja, hanem latin megfelelőjét, az *adiectivum*-ot, de meghatározása¹⁷ lényegében nem tér el elődeiétől, továbbá ő is felsorol még néhány alcsoportot

¹³ Priscianus: Gram. Lat. II. 5, 22: ... *Nomen est pars orationis, quae unicuique subiectionum corporum seu rerum communem vel propriam qualitatem distribuit ... et communem quidem corporum qualitatem demonstrat, ut 'homo', propriam vero, ut Virgilius...*

¹⁴ Dionüsziosz Thrax: 'Ἐπίθετον δὲ ἐστὶ τὸ ἐπὶ κυρίων ἢ προσθητικῶν ὁμωνύμων τιθέμενον καὶ δηλοῦν ἔπαινον ἢ ψόγον. Ars grammatica XII. 34, 3. ed. G. UHLIG, 1883.

¹⁵ Donatus, Ars gram. (Grammatici Latini: IV. 374, 2–8): ...*sunt alia mediae significationis et adiecta nominibus, ut magnus fortis: dicimus enim 'magnus vir' 'fortis exercitus': haec etiam epitheta dicuntur. sunt alia qualitatis, ut bonus malus; alia quantitatis, ut magnus parvus...*

¹⁶ Donatus, Ars gram. (Grammatici Latini: IV. 374, 17–18): ...*comparantur autem nomina quae aut qualitatem significant aut quantitatem...*

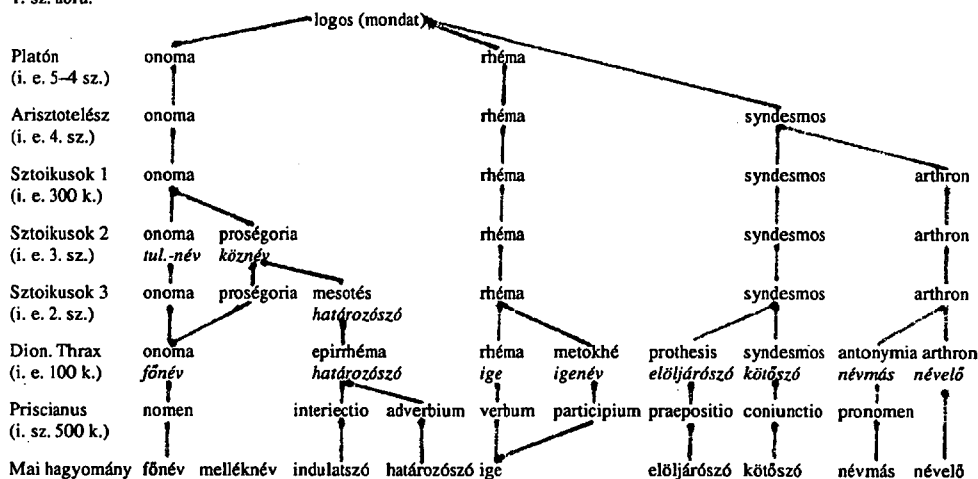
¹⁷ Priscianus, Gram. Lat. II. 5, 28: ...*Adiectivum est, quod adicitur propriis vel appellativis et significat laudem vel vituperationem vel medium vel accidens unicuique ... inveniuntur tamen etiam in propriis quaedam huiuscemodi,*

azon szavakból, melyeket ma a melléknév közé számítunk, de van egy lényeges eltérés is: a fokozást az *adjectivum*-hoz köti¹⁸, s hogy mennyire szoros a kapcsolat az ő megítélése szerint az *adjectivum*-ok és a fokozhatóság között, azt jól mutatja az a megállapítása, hogy a participiumok csak akkor fokozhatóak, ha *adjectivum*-i jelentésben használjuk őket¹⁹. Fontos lépés ez a melléknév önállósága felé vezető úton, de nem elegendő, hiszen a továbbiakban kiderül, hogy az igékből, participiumokból és praeposíciókból is lehet középfokú alakot képezni. Ezen a ponton érthetővé válik, hogy a szavak fokozhatósága többek között azért sem szolgálhatott a melléknév elkülönítése melletti érvként, mert különböző szófaji kategóriákba sorolt alapszavakat tartottak fokozhatónak. Az *adjectivum* megítélése körüli bizonytalanságot jól mutatja, hogy Priscianus a *nomen* alosztályai közt külön alcsoportként említi az *adjectivum*-ot, a középfokú és a felsőfokú szóalakokat, mivel ez utóbbiakat származtatott alakoknak tekinti²⁰.

Az elmondottak alapján úgy tűnik, hogy az *epitheton*-nal kapcsolatos megállapítások gyarapodásával Dionüsziosz Thraxtól kezdve fokozatosan elkülönül egy szócsoporthoz az *onoma-n/nomen*-en belül. Erre a szócsoporthoz szintaktikailag jellemző, hogy az *onoma*-val/*nomen*-nel szó szerkezetet alkot, szemantikai szempontból az jellemzi, hogy tulajdonságot fejez ki, morfológiailag pedig azzal különbözik el, hogy fokozható. Ezek a megfigyelések ugyan érvényesek a melléknévre, azonban – mint láttuk – nem annyira pontosak és ellentmondás-mentesek, hogy rájuk alapozva a melléknévet világosan el lehetett volna különíteni a többi szótól, amelyeket *onoma*-hoz/*nomen*-hez soroltak, és megfelelő finomítás híján nem tudták felülmúlni annak a szófajalkotó szempontnak a súlyát, hogy az ide tartozó szavak esetragozhatóak, ez a szempont viszont döntően inkább összetartozónak semmint különállónak láttatta a főneveket és a melléknéveket.

I. sz. ábra:

ut 'Gravidus Mars' et 'Ennosigaeus Neptunus' et 'Quirinus Romulus'. sed haec, quia propriorum loco accipiuntur, comparari non possunt, quod est proprium adiectivorum...

¹⁸ Priscianus, Gram. Lat. II, 5, 28: ...inveniuntur tamen etiam in propriis quaedam huiusmodi, ut 'Gravidus Mars' et 'Ennosigaeus Neptunus' et 'Quirinus Romulus'. sed haec, quia propriorum loco accipiuntur, comparari non possunt, quod est proprium adiectivorum... III, 1, 2: ...Dervantur igitur comparativa a nominibus adiectivis...

¹⁹ Priscianus, Gram. Lat. III, 1, 4: ...sed quando comparantur participia, transeunt in nominum significationem...

²⁰ Priscianus, Gram. Lat. II, 5, 24.